

NGHĨ VỀ ĐÀ LẠT

Hơn 20 năm trước c du học ở x nước ngoài, đọc truyện ngắn "Đà Lạt trong sương". Từ đó về n về ng cái tên gọi Đà Lạt, nghe ng đ i thông, nghe ng bi t th u t ch, làn sương ng m t, n i bu n l u c u và thanh tao. Ch a g p đã đem lòng yêu.

Sáng nay tôi ng i trong ti m café, trên véran - da ngôi nhà về n là bi t th , cách h Xuân H ng vài ba trăm mét. Trước c m t, m t n c, r i đ i Cù l ng th ng m y cây thông trên n n c ch i chu t, r i tít t p xa xa bóng dáng dãy Langbiang. B u tr i xanh về ng sương về ng mây. Thân hình m t cây thông đ n côi, đen đ i cu n hút tâm trí tôi. Vài cái cành, cũng đen đ i, b đ n l ng ch ng, h t nh ng i b ch t tay, h t nh con cua b b càng.

Ch nh lòng liên t ng b c ho c a Salvatore Daly: Trên n n tr i sáng choang mà không ánh n ng, trong b u không khí v t ki t n c, m t thi th con ng i ch t mà không r a, phanh cái ng c v i b sương n th phím đàn, m t con nh ng gi ng th t h n th t ghim m t góc. Khúc g thông đ t t góc vérandatôi ng i, t ng nh cũng l ng ghép vào b c ho đó. Vì sao ng i ta đ t nó ở đây nh ? Ph n l u l i c a m t cây thông k ni m nào đó chăng? Nay mai bi t đầu ng i ch ti m l i xin về m t đ n c a cái cây còn đ ng kia, đ t vào góc đ i đi n cho cân

xong?

Nén suy tưởng siêu thực đi, tôi hình dung mặt view bên kia hồ, phía tay trái: khu chổ trung tâm, mặt khố i kiể n trúc trúc trúc chói lòa, chen lèn nhau với các hình ảnh. Trần trổ sặc sỡ và sặc sỡ chuyên đờng, Đà Lạt hôm nay xem ra không có gì liên quan đến hình ảnh cây thông cảnh cũt kia. Nó lan tã ra, đờ sớ lên, giàu có lên trông thấy. Ví sớ phát triển bùng nổ này với cái cây tở i tở t, mớ i phớ i.

Thờ nhờng tôi không tài nào thoát khỏi sớ cớ m nhờ n gia tăng sau mớ i lờ n trờ lờ i: Cái cây đang lờ n nhanh cớ vớ chiớ u rờng lờ n chiớ u cao ớ y, đang vô tình cớ m con dao dờ a, cú xớ ng bắ m vào gớ c rờ mình.

...Có nhờng cái gì đó đang mớ t mát đi, đang tan vỡ đi trong cớ thờ đô thờ, có lờ tinh tở nhờ t, trờ n vớ n nhờ t trên đờ t nớ c mình.

Đà Lạt, đô thờ hờ u nhờ duy nhờ t ớ nớ c ta có ngày sinh tháng đờ chính xác, đờ c tớ o đờng nên lờ n đờ u tiên trong lờ ch sớ xây đờng cớ a nớ c nhà chờ đờ làm nớ i nghờ đờng. Mớ t đô thờ xây đờng ngay tớ đờ u theo ý tớ ng và quy hoớ ch nhờ t quán, bớ i thờ mà, chờ qua vài ba thờ p kớ, đã kớ p đờ nh hình cho mìn đờ n mớ o riêng.

Đà Lạt, cũng có thờ là duy nhờ t trong các đô thờ ớ nớ c ta, trong công cuớ c hiớ n đờ i hóa tở t yớ u, có cớ may giớ lờ i và phát huy tính thờ ng nhờ t giớ a thiên nhiên và đô thờ, tinh hài hòa trong chuyớ n hóa không gian và kiớ n trúc.

Đà Lạt là mớ t hiớ n tớ ng đô thờ. Ngớ i châu âu gớ i là urban phenomenon. Cái hiớ n tớ ng, cái phenomenon ớ y đờ c tớ o nên bớ i sớ hòa nhờ p kớ đờ u giớ a thiên nhiên, trờ i phú cho, và đô thờ, Ngớ i đờng nên. Hòa nhờ p mớ t cách hờ u cớ, mớ t cách tở nhiên, đờ n mớ c tớ ng nhờ không thờ nào tớ o lờ p khung cớ nh trờ i đờ t phù hờ p hờ n cho phong cách kiớ n trúc này, cùng nhờ không thờ nào tớ o lờ p khung cớ nh kiớ n trúc phù hờ p hờ n cho khung cớ nh trờ i đờ t này. Hờ n thờ nớ a, Đà Lạt là mớ t mớ u mớ c vớ sớ ớ ng xớ văn hóa đờ i vớ i tớ o hóa, khi con ngớ i kiớ n tớ o nhờng thiớ t chờ sớ ng cớ a mình, - ngôi nhà và đô thờ. Mớ t sớ thờ nghiớ m, khớ i xớ ng cách đây ngót thờ kớ, cớ a nớ n xây đờng đô thờ thờ i hờ u hiớ n đờ i, hờ ng vào thiên nhiên, - đô thờ sinh thái.

Đà Lạt cho đờ n hôm nay vớ n đang sớ hờ u mớ t hờ thờ ng tài nguyên: Thiên nhiên, cớ nh quan nhân văn hóa, quớ đô thờ, quớ kiớ n trúc và văn hóa sớ ng đô thờ. Hờ mớ t trong sớ tài nguyên này bớ suy suyớ n, là cái tớ ng thờ trờ n vớ n bớ xớ c xớ ch. Hờ các tài nguyên cùng bớ suy suyớ n, là cái tớ ng thờ trờ n vớ n, mớ nh danh là Đà Lạt, tan vỡ. Sớ tan vỡ đã bớ t đờ u nhờ n ra rớ i.

Nhìn tở máy bay, khi nó giớ m đờ cao đờ đắ p xớ ng Liên Khờ ng, ta có thờ nhờ n thờ y rõ và đờ y đờ mớ c đờ can thiớ p nghiêm trờ ng nhờ thờ nào vào tòa thiên nhiên. Nhờ ng mớ nh rờ ng sót lờ i giớ ng nhờ nhờ ng mớ ng vá. Đờ t đái bớ cày xớ i, đào khoét.. Mớ t vùng đờ t trờ i vớ n bát ngát, vớ n xanh tở i và mát lành, co lờ i đờ n thành nhờ ng ớ c đờ o. Vào cớ a ngõ thành phố, thờ y nhờ ng

cánh rừng thông. Tiễn sát vào trung tâm, rừng thưa nhanh. Nhìn xuống thì thưa vài cây, xa lại ngay trên mặt nhấc mắt của chính mình. Đà Lạt vẫn là thành phố của những cây thông. Thiều bóng dáng cây thông, thiều rừng thông, Đà Lạt liệu còn có là nó nữa không? Nghe nói, gần đây đã trồng mới gần 40 ha rừng thông. Có lẽ là ngoài ô. Còn ở khu trung tâm sẽ còn liệu có thể được nữa. Đã đến lúc phải kiếm kê trồng cây, nhất là những cây cao tuốt, để báo về nhà là vẫn liệu. Quanh hồ Xuân Hương đã được tôn tạo, trồng nhiều loại cây: tùng, xả xả, long não, thông... Song thông, vì lý do nào đó, trồng ít. Trên đất Đà Lạt, thông được trồng đâu cũng đẹp. Những khoảnh rừng trồng về rừng chèo có thể lập dãy báo về những cây thông mà thôi.

Hãy thử tìm nên một cái gì mới: Họ có những cái mới sinh ra, trồng một cây thông. Có những cái kết hôn, trồng hai cây thông. Có những cái ra đi, trồng một cây. Vĩnh cửu hóa những khoảnh đất trồng của kiếp làm những cái báo về những cây thông, xem ra ta đã được những "tổng đài" xanh triết lý nhất cho mình.

Ở những cái ta chèo có hai đô thị mà trung tâm là hồ.

Hồ Hoàn Kiếm ở Hà Nội là một phần đô thị. Vì thế với phần đô thị thì thị trấn dân thành một thị trấn nông thôn. Một phần xa chút hơn, vẫn có chèo cho cảnh, cho cõi tâm linh. Hồ Xuân Hương ngay từ đầu đã được các nhà quy hoạch coi là trung tâm, những không báo về việc xây dựng quanh nó những công trình to tát, mà báo về cách né tránh, để nguyên vườn, ngoài trời con đường bao quanh. Ở khu trung tâm, một nhà thờ Con Gà và khách sạn Palace tọa lạc, một khung cảnh giang sơn tít tắp mở ra cho đến tận chân trời, án ngữ báo về dãy Langbiang mà thôi.

Các khoảnh phố được lồng ghép khéo léo vào thềm núi đồi, thì thiều hoá một sự can thiệp và báo về rõ những thềm của trồng về trí đất. Công sự, dinh thự, biệt thự, báo về phân tán trong không gian đồi thông và những con đường xen kẽ. Cùng với quy mô chèo một cái kiến trúc, liệu quy hoạch này tạo nên một trúc không gian chuyên hoá một mặt mới, họ thì liệu xích tinh tế cho đô thị. Chính cái sự tinh tế này đang báo về xâm nhập một cách sự thế nhất. Ở những cái sự ở núi báo về san sẻ để chia lô xây nhà một phần. Liệu quy hoạch nhà liên kế nhau những không báo về các đô thị ở ta, ở đâu chèo ở Đà Lạt thì quẹo là đô thị. Không gian giữa những tòa nhà, vẫn để không mà không trồng, báo về xen kẽ vào những công trình mới, to quá cái, báo về kiểu cách và màu sắc thách thức. Vài con đường mới rừng quá khéo, ở giữa khu trung tâm cũ đã được hình. Thế là, cái thị đô thị nhuần nhuần tan vỡ, sự thế những nhất trên vườn suy suyển. Có lẽ là mãi mãi.

Quy kiến trúc Đà Lạt được trồng báo về sự tập các loại hình và phong cách kiến trúc Pháp thì một chuyên nghiệp thế chèo nghĩa của đi đến sang kiến trúc hiện đại. Tuy tiễn một của các công trình kiến trúc này dường tìm thấy ở các địa phương của nước Pháp, song không thế phù hợp những rừng chúng hoàn toàn phù hợp với các địa điểm kiến thiên nhiên và khí hậu Đà Lạt, phù hợp trên mặt có thể với cảnh quan trời đất đây. Sự dĩ cái vẫn kiến trúc đó đã trở thành hồ của và trở thành khuôn một riêng thế của Đà Lạt, báo về trồng ngôi nhà đã được chèo đúng kiểu dáng và đất đúng chèo, trồng ngôi nhà đầu có sự chuyên nghiệp thế thiên thế đất lên và ăn nhập với chính chèo nó được. Trồng ngôi nhà được lồng chèo vào khung cảnh, không ngườ trông, càng không chiếm lĩnh. Vêranda, hiên diển ở trồng ngôi nhà, tạo nên sự chuyên nghiệp thế những căn phòng ngăn kín sang thiên nhiên. Nó như con mắt của biệt thự, hướng nhìn vào cảnh trí. Khi biệt thự biến thành chung cư, vêranda biến thành chèo, con mắt ấy đã như mất đi.

Không rõ, trong số hơn hai nghìn biệt thự, bao nhiêu cái còn đứng sừng vồng chắc nững cũ, bao nhiêu cái dùng làm chung cư hoặc bỏ hoang. Dinh thự biệt thự Đà Lạt là một quần kiến trúc vô giá và mất tài sản vật chất, sự sống, kiến trúc, cảnh quan và thẩm mỹ. Một ngày nào đó, quần kiến trúc này sẽ đứng công nhận là di sản văn hoá. Tất nhiên, nếu nó còn.

Đà Lạt là tác phẩm của những kiến trúc phong cảnh. Song cái tính chất kiến trúc phong cảnh đó không đứng tên nên bởi họ thợ xây dựng và những công viên như thông thường, mà bởi chính cái nên cảnh thiên nhiên, trong đó kiến trúc chỉ là sự bổ sung vào, do đó, làm các vườn hoa, các công viên phong cảnh hoặc những tiểu cảnh trong các khuôn viên là chảnh, chảnh hơn là cách xây dựng thù cho riêng Đà Lạt, mà phải chăm sóc và khôi phục cái vườn hoa vĩ đại Trời cho, - cảnh quan thiên nhiên. Vâng, đã đến lúc phải đặt vấn đề khôi phục cảnh quan, như mất tài nguyên, như mất di sản. Nó là cái nội của thành phố này.

Nói về văn hóa sống của một chốn đô thị, vấn đề là nơi nghề đứng ngậm miệng hơn trăm tuổi, có vẻ vui vàng chẳng? Song, không thể không nhìn ra những nét riêng trong một cách, trong cách sống của người Đà Lạt. Thành phố này đã thu hút người từ xa đến nghề, đến đến như cũ lâu dài. Nông dân xưa Bác, quen thâm canh ruộng, đến đây thâm canh nghề vườn. Những làng-vườn, góp phần tạo nên bản sắc và cảnh sắc cho thành phố, gieo những cái đô thị trụi tàn, và có thể là vì vậy có thôn. Người từ các tỉnh về đây làm việc phục vụ cho người Tây và người Ta nghề mát. Họ là chảnh nói đến những gia đình trí thức tiểu tư sản từ Bác kéo nhau vào để tìm nơi chốn yên ổn. Hình như bây giờ lác đác cũng có những người nghĩ theo cách đó. Người Pháp đến đây không chỉ để tránh cái nóng dầm dề ẩm ướt. Năm 1948, trong số một triệu người dân, đã có hơn hai ngàn người Pháp. Họ sống, họ nghĩ của các công nhân đến đến đã hoà trộn, quện vào nhau, tạo nên sắc thái riêng trong văn hóa đô thị Đà Lạt. Thiên nhiên, cảnh quan, đô thị, kiến trúc, hình thái hoạt động xã hội, cùng với sự sống sinh văn hoá của các miền và các xứ, đã nhào luyện nên bản sắc trong văn hoá sống của người Đà Lạt. Nó là thành phần hữu cơ của cảnh đô thị Đà Lạt thợ xây dựng như nhụy. Về những di sản này, cũng đang di sản ra sự xốc xệch nào đó. Giữa các đô thị bành trướng nhanh và sống quay cuồng, ta thèm muợn gì là những đô thị mà người dân đi không vội, ăn không nhanh, nói không to. Vấn đề đứng cái sự hiện tại. Đà Lạt có chăng may là thành phố như thế.

Thế bởi giữa Đà Lạt, những thêm ra những dấu hiệu làm ta ngỡ ngàng và sống tan vỡ trong phát triển. Hình bóng nhà thờ Con Gà như một tín hiệu của Đà Lạt đã bởi những khi nhà che lấp hơn. Các làng hoa, nhà của trẻ nên hơn đến. Con suối Cam Ly cuốn theo khí nóng của nên văn minh hiện đại. Năm chục cây bê tông vươn ra một hẻm Xuân Hoàng làm theo kẻ thu hút nhân bản vô tính. Nghe nói, khách sạn Ngọc Lan, đứng trên đồi, sắp lên chín tầng, thách đứng núi đồi chẳng?

Đà Lạt phát triển nhanh quá: to và rộng ra, đông lên, đứng nghề thênh thang, nhà mới nhều, đứng sống khảm khá lên. Hiện đại hóa và đô thị hóa là con đứng nghề chung. Phát triển không kém ai, những vẻ đẹp là "mình". "Mình" ở đây là họ thợ xây dựng "giện" của Đà Lạt, nếu đứng nghề duy trì và phát huy. Chúng ta sống trong thiên nhiên, trong đô thị, trong kiến trúc, trong nếp sống... Đà Lạt đã có cái cảnh, cái nhân.

...Tôi muốn những rừng thông trải về che phủ cho những mái nhà và những đứng nghề phố cũ của

Đà Lạt. Tôi nhớ những khu xây dựng mới sẽ như những nụ mình dẹt vì những rừng thông. Và làn sương mờ mờ sẽ lan tỏa mãi mãi trên cái sườn núi thấp kia dưới ánh sáng của Đất- Trời - Kiến trúc - Con người, nhớ danh là Đà Lạt.

KTS. HOÀNG ĐỨC O KÍNH

(2008)